

УДК 331.108.008.4

Брояка Антоніна Анатоліївна, к.е.н., доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Вінницького національного аграрного університету

Довгань Юрій Васильович, асистент кафедри дорадництва та інформаційних технологій в менеджменті Вінницького національного аграрного університету

Амонс Сергій Едуардович, к.с.-г.н., доцент кафедри дорадництва та інформаційних технологій в менеджменті Вінницького національного аграрного університету

«Ключові аспекти організації моніторингу сільськогосподарської дорадчої діяльності»

Рубрика: «Освіта дорослих та дорадництво»

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню основних питань організації моніторингу сільськогосподарської дорадчої діяльності, його мети, цілей, завдань, принципів проведення, ролі у підвищенні ефективності дорадчих заходів.*

***Ключові слова:** моніторинг, мета, цілі, завдання, принципи моніторингу сільськогосподарської дорадчої діяльності, ефективність дорадчих заходів.*

Вступ. Проявами тривалої соціально-економічної кризи національної економіки в сільській місцевості є цілий комплекс взаємозв'язаних проблем, більшість з яких притаманна майже всім сільським територіям, реальним відображенням чого є суттєве погіршення добробуту селян та гальмування розвитку сільських територій. Одним із важливих шляхів виходу з ситуації, що склалася, є надання інформаційно-консультативної допомоги селянам, сільськогосподарським товаровиробникам та органам влади в сільській місцевості з метою покращення їх рівня знань та удосконалення навичок прибуткового ведення господарства. Концептуально це може бути здійснено у

рамках національної системи державного сільськогосподарського дорадництва, яка перебуває в стадії формування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розповсюдження знань, впровадження наукових досягнень, сучасних технологій та передового досвіду в сільськогосподарське виробництво розглянуті в роботах багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців, зокрема таких, як А.В. Ван ден Бан (A.W. Van den Ban), М. Кновлес (M. Knowles), Б. Свонсон (B. Swanson), К. Хервег, (K. Herweg), Х. Хоукінс (H. Hawkins), О. Чаянов, О. Бородіна, С. Григор'єв, Т. Кальна-Дубінюк, Р. Корінець, М. Кропивко, М. Лобанов, М. Лубяний, О. Недбалюк, Р. Шмідт та багатьох інших. Однак, в своїх працях вони лише частково порушують питання моніторингу ефективності сільськогосподарської дорадчої діяльності як підґрунтя для її подальшого розвитку.

Ставлення та визначення мети статті. Ефективність та результативність провадження сільськогосподарської дорадчої діяльності обумовлена різноманітними факторами. Вивчення їхнього впливу дозволить покращити процеси планування та здійснення дорадчих заходів в сільському господарстві. Метою даного дослідження є обґрунтування необхідності організації моніторингу сільськогосподарської дорадчої діяльності як важливої складової підвищення її ефективності.

Виклад основного матеріалу. Для ефективного здійснення сільськогосподарської дорадчої діяльності, на нашу думку, необхідно проводити системний моніторинг реальних потреб жителів сільської місцевості та сільськогосподарських товаровиробників, побудувати дієву систему планування, організації, контролю та оцінки дорадчих заходів, що вимагає формування нових та уточнення існуючих методологічних та методичних підходів до сільськогосподарського дорадництва.

Взагалі, моніторинг з одного боку – це метод дослідження реальної дійсності, що використовується в багатьох науках, а з іншого – це метод забезпечення системи управління своєчасною та якісною інформацією для прийняття раціональних рішень. У загальному розумінні, моніторинг – це

«постійне спостереження за яким-небудь процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату чи вихідному положенню» [1].

Аналіз сільськогосподарської дорадчої діяльності повинен здійснюватись як під час проведення дорадчих заходів, так і після їх завершення для підведення підсумків, вивчення результативності, подальшого планування та удосконалення. Основою такого аналізу є здійснення моніторингу, оцінки та зворотного зв'язку [2].

Оцінка дорадчої діяльності є управлінським інструментом чи процесом, спрямованим на визначення доцільності, ефективності та результативності дорадчої діяльності з метою удосконалення подальшого планування, прийняття рішень та виконання дорадчих програм відповідно до державної політики [3, 4]. Оцінка дає змогу виявити недоліки, які мали місце під час здійснення дорадчого заходу, аби уникнути їх у майбутньому.

Запорукою адекватного надання дорадчих послуг є зворотній зв'язок з їх споживачами. Зворотній зв'язок – це передача інформації від клієнтів до дорадників про якість дорадчих послуг. Він направлений на вдосконалення якісного рівня послуг шляхом дослідження ставлення одержувача до ефективності та методів їх надання [5].

Моніторинг сільськогосподарської дорадчої діяльності, на наш погляд, має бути впорядкованою системою спостереження, збирання, обробки, передачі, збереження та аналізу інформації для визначення потреб сільськогосподарських виробників та сільського населення в дорадчих послугах, а також контролю результативності та ефективності виконання планів і програм їх надання на місцевому, регіональному та державному рівнях.

Завданням такого моніторингу є встановлення напрямку, в якому рухається дорадча програма, проект, здійснюється діяльність дорадчої служби. За його допомогою має відстежуватися перебіг реалізації дорадчого заходу і здійснюватися його коригування у разі можливих відхилень або зміни внутрішніх і зовнішніх факторів.

Ми можемо виділити п'ять основних кроків процесу здійснення моніторингу сільськогосподарської дорадчої діяльності:

1. Вибір предмета, об'єкта та суб'єкта моніторингу. Потрібно визначити, яка програма чи напрям дорадчої діяльності буде оцінюватись, а також окреслити мету та завдання здійснення моніторингу (підтвердження виконання дорадчої діяльності чи її вдосконалення).

2. Розробка стратегії моніторингу. Визначається процедура здійснення моніторингу, вибираються його критерії, модель та методи збору інформації, розробляється відповідна документація.

3. Збір фактичних даних. Здійснюється випробування розробленої стратегії моніторингу, збирається необхідна інформація, формується агрегована база даних.

4. Аналіз зібраної інформації. Здійснюється аналіз, інтерпретація та обробка одержаних даних.

5. Звітування. Відбувається підготовка та розповсюдження письмового звіту про результати проведеного моніторингу, проводиться оцінка процесу моніторингу та його коригування, результати моніторингу використовуються для вдосконалення дорадчої діяльності.

Метою здійснення моніторингу дорадчої діяльності є [6, 7, 8]:

- контроль за виконанням заходів з інформаційно-консультаційного забезпечення, передбачених державними і регіональними цільовими програмами, спрямованими на розвиток сільського господарства, сільських територіальних громад і сільських територій;

- підвищення якості та ефективності надання дорадчих послуг у сільській місцевості;

- забезпечення цільового використання бюджетних коштів, виділених для підтримки сільськогосподарської дорадчої діяльності;

- визначення напрямів та принципів подальшого розвитку дорадчої діяльності в сільському господарстві;

- створення системи збору інформації та формування баз даних;

- відстеження взаємодії між суб'єктами надання дорадчих послуг та їх споживачами (сільськогосподарськими виробниками та сільським населенням).

Предметом моніторингу надання дорадчих послуг у сільській місцевості є

їхня тематика, види та форми (заходи) надання суб'єктам господарювання у сільській місцевості та сільському населенню.

Об'єктами моніторингу надання дорадчих послуг є їх споживачі (одержувачі): особисті селянські та фермерські господарства, сільськогосподарські кооперативи, приватні підприємства, господарські товариства, інші сільськогосподарські підприємства усіх форм власності і господарювання, кредитні спілки, інші суб'єкти інфраструктури аграрного ринку, сільське населення, органи місцевого самоврядування, органи виконавчої влади, об'єднання громадян, органи самоорганізації населення, ініціативні групи тощо.

Суб'єктами моніторингу надання дорадчих послуг є юридичні та фізичні особи, що надають інформаційно-консультаційні послуги у сільській місцевості, а також органи виконавчої влади, відповідальні за організацію робіт з надання соціально-спрямованих сільськогосподарських дорадчих послуг.

Моніторинг посідає важливе місце у процесі планування, здійснення та оцінки дорадчої діяльності. Планування дорадчої діяльності має розпочинатись зі збору інформації щодо існуючих проблем та моніторингу потенційних можливостей дорадчої служби. Важливо визначити зацікавлених у їх вирішенні осіб (цільові групи, а також органи самоврядування, виконавчої влади тощо). Наступним кроком є моніторинг потреб, після селекції яких визначаються пріоритетні завдання та напрями дорадчої діяльності. Аби в майбутньому адекватно оцінити ефективність та результативність наданих дорадчих послуг, важливо одразу встановити критерії, за якими вони будуть оцінюватись, та проаналізувати відібрані показники минулого та поточного періодів. Під час та після надання дорадчих послуг також важливо відстежувати їх якість, результативність та ефективність згідно з обраними критеріями. Основна увага моніторингу спрямовується на відстеження того, чи відбулися заплановані заходи, чи були надані відповідні рекомендації, чи сільськогосподарські виробники застосовують нові навички і таке інше. На наступному етапі визначається, чи є задовільними результати, чи потрібно здійснити певне корегування. Головним критерієм ефективності дорадчої діяльності в

сільському господарстві, на нашу думку, виступає рівень та характер її впливу на економічні та соціальні умови ведення сільськогосподарського виробництва.

Одержана під час моніторингу інформація може бути використана як під час планування подальшого удосконалення дорадчої діяльності, так і для звітування щодо її досягнень та соціально-економічного впливу.

Основними принципами здійснення ефективного моніторингу дорадчої діяльності є:

1. Доступність – організаційний механізм моніторингу повинен бути якомога простішим.

2. Регулярність – моніторинг повинен здійснюватись постійно.

3. Доцільність – моніторинг повинен відповідати напрямам, видам та завданням дорадчої діяльності.

4. Достовірність – інформація, одержана в результаті моніторингу, повинна бути правдоподібною, з надійних джерел.

5. Системність – моніторинг повинен здійснюватись спільними зусиллями всіх зацікавлених суб'єктів, він має бути систематизованим та виконуватись спеціально підготовленими людьми.

6. Гнучкість – моніторинг має бути гнучким, легко пристосовуватись до нових потреб.

7. Орієнтованість – проведення моніторингу має бути орієнтованим на стратегічні управлінські цілі та на подальші дії в напрямі вдосконалення дорадчої діяльності.

8. Обґрунтованість витрат – затрати на здійснення моніторингу повинні бути виправданими.

Серед основних підходів до організації моніторингу дорадчої діяльності можна виділити такі:

1. Традиційний (адміністративний) підхід. Ґрунтуючись на систематичному загальноприйнятому звітуванні, цей підхід опікується виробничими та фінансовими досягненнями дорадчої діяльності. Основним недоліком є велика кількість звітів від дорадників та відсутність або ігнорування відгуків від одержувачів дорадчих послуг.

2. Рівневий підхід. Він фокусується на трьох рівнях дорадчої діяльності: 1) візит (зустріч) як цільовий внесок дорадчої діяльності; 2) рекомендація як зміст візиту, направлена на збільшення виробництва сільськогосподарської продукції; 3) збільшення виробництва як кінцевий наслідок дорадчих послуг, направлених на розвиток сільського господарства [9].

3. Методологічний підхід базується на рівневому підході і рекомендує здійснювати моніторинг згідно з виробничим циклом під час посіву та збору урожаю, використовуючи відповідні показники та звіти.

4. Підхід розширеного моніторингу. Спрямованість моніторингу не лише на збір виробничої та фінансової інформації з документації, а і від одержувачів дорадчих послуг та під час здійснення соціологічно-економічних досліджень. Згідно з цим підходом більший акцент ставиться на моніторинг, ніж на оцінку. Соціологічно-економічні дослідження – це новітній інструмент цього підходу [10].

5. Підхід запровадження системи показників. Цей підхід дає змогу перейти від аналізу результатів сільськогосподарського виробництва до відстеження процесу здійснення дорадчих заходів, реакції на них та їх результативності.

6. Маркетинговий підхід ґрунтується на ринковій сегментації як стандартному маркетинговому інструменті. Згідно з цим підходом потреби та попит на нові технології – це перший напрям моніторингу, наступний – сегментація цільових груп відповідно до готовності запровадити ці технології у сільськогосподарське виробництво [2].

Моніторинг дорадчої діяльності повинен супроводжуватися внесенням його результатів до певних форм звітності. Система документообігу для здійснення моніторингу дорадчої діяльності в сільському господарстві має дозволити запровадити управлінський облік в дорадчих службах та наскрізну звітність з виконання планів (програм) надання соціально-спрямованих дорадчих послуг, їх кількості, якості, ефективності та цільового використання бюджетних коштів, спрямованих на підтримку сільськогосподарської дорадчої діяльності.

Ефективність дорадчої діяльності, на нашу думку, має визначатися підвищенням ефективності сільськогосподарського виробництва та успішністю розвитку сільських територій. Визначення ефективності дорадчої діяльності необхідно здійснювати в двох напрямках:

1) відстеження результатів господарювання сільськогосподарських виробників до співпраці з дорадчими службами та в динаміці у період користування дорадчими послугами;

2) порівняння результатів діяльності сільськогосподарських виробників, які користуються та не користуються дорадчими послугами.

Висновки. Розуміння цілей та дотримання принципів здійснення моніторингу дорадчої діяльності на практиці дасть змогу організувати відповідну дієву систему та створити умови для підвищення ефективності дорадчих заходів у сільському господарстві.

Здійснення систематичного аналізу дорадчої діяльності є запорукою її успішного розвитку, адже результати оцінки нададуть змогу визначити науково обґрунтовані пріоритети та перспективи розвитку дорадчої діяльності в сільській місцевості, удосконалити методи роботи, підвищити якість та ефективність надання соціально-спрямованих дорадчих послуг.

Впровадження єдиної системи моніторингу сільськогосподарської дорадчої діяльності надасть змогу відстежувати та узагальнювати її результати на загальнонаціональному рівні, тому є перспективним напрямом практичного втілення.

Актуальні напрями подальшої розробки проблеми. Актуальними для подальших досліджень є питання розробки адекватної системи показників моніторингу ефективності сільськогосподарської дорадчої діяльності та документального супроводу його проведення.

Список використаних джерел

1. Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org>
2. Брояка А.А. Організація моніторингу інформаційно-консультаційної

діяльності в сільському господарстві : монографія / А. А. Брояка. – Вінниця: ПП «Едельвейс і К», 2011. – 280 с.

3. Broyaka A. Evaluation and Monitoring of Extension Service Activity / A. Broyaka // Materials of International Scientific Conference [«Problems and perspectives of agricultural extension service development»], (Sudak, May 10-12, 2006) / Tavria State Agrotechnical Academy. – Melitopol, TSSA, 2006. – P. 53-63

4. Van den Ban A.W. Agricultural Extension. [Second edition] / A.W. Van den Ban, H.S. Hawkins. – Malden, MA: Blackwell Science, 1996. – 294 p.

5. Інституціональна економіка: конспект лекцій для студ. економ. спец. / за ред. Т.В. Бакіної. – Мелітополь : Тавр. держ. агротехнолог. ун-т, 2008. – 100с.

6. Кириченко А.В. Державні програми бюджетного фінансування агропромислового виробництва та їх оцінка / А.В. Кириченко // Науковий вісн. Нац. агр. ун-ту. – 2008. - № 131. – С. 249-256

7. Положення про моніторинг надання соціально-спрямованих дорадчих послуг: проект. – К. : Ін-т аграр. економіки, 2009. – 55 с.

8. Herweg K. Impact Monitoring and Assessment. Instruments for Use in Rural Development Projects with a Focus on Sustainable Land Management [Volume 1]: Procedure / Karl Herweg. Kurt Steiner. – Switzerland : Buri Druck AG, 2002. – 48 p.

9. Swanson B. E. Improving Agricultural Extension: a Reference Manual / ed. B. E. Swanson, R. P. Bentz, A. F. Sofranko – 2nd ed. – Rome : FAO, 1997. – 220 p.

10. Casley D. J. Project Monitoring and Evaluation in Agriculture / D. J. Casley, K. Kumar. – Baltimore and London: Johns Hopkins University Press (published for World Bank), 1987. – 161 p.

Брояка А.А., Довгань Ю.В., Амонс С.Э.

«Ключевые аспекты организации мониторинга информационно-консультационной деятельности в АПК»

Аннотация. Стаття посвящена исследованию основных вопросов организации мониторинга информационно-консультационной деятельности в АПК, его целей и задач, принципов проведения, роли в повышении эффективности информационно-консультационных мероприятий.

Ключевые слова: мониторинг, цели, задачи, принципы мониторинга информационно-консультационной деятельности в АПК, эффективность информационно-консультационных мероприятий

A.A. Broyaka, Y.V. Dovhan, S.E. Amons

«Key Aspects of Agricultural Extension Monitoring in Agro-Industrial Complex»

Summary. Key aspects of agricultural extension monitoring, its goals and tasks, principles of implementation and the role for the increase of agricultural extension efficiency are considered in the article.

Key words: monitoring, goals, tasks, principles of agricultural extension monitoring in AIC, efficiency of agricultural extension activities.

_____ **Брояка А.А., _____ Довгань Ю.В. _____ Амонс С.Е.**